

ȘCOALA NAȚIONALĂ DE STUDII POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

**CULTURA POLITICĂ A TINERILOR DIN ROMÂNIA PARTICIPANȚI
LA MIȘCĂRILE DE PROTEST DIN PERIOADA 2012-2018**

-REZUMAT-

COORDONATOR:

PROF. UNIV. DR. ANDREI ȚĂRANU

DOCTORAND:

ALINA-SIMONA POPESCU

BUCUREȘTI, 2023

CUPRINS

I. INTRODUCERE / 3

- I.1. Scopul și obiectivele cercetării. Principalele întrebări și ipoteze de lucru / 4
- I.2. Structura tezei de doctorat / 13
- I.3. Metodologie. Principalele metode, tehnici și instrumente de cercetare / 15
- I.4. Elemente de noutate / 28

II. CLARIFICĂRI CONCEPTUALE ALE TERMENILOR-CHEIE / 34

- II.1. Cultură politică / 34
- II.2. Mișcare de protest / 44
- II.3. Cetățenie / 46
- II.4. Participare politică / 47
- II.5. Democrație / 50
- II.6. Libertate / 58
- II.7. Dreptate / 71
- II.8. Nesupunere civică / 99

III. MANIFESTAȚIILE DIN ANII '90 ȘI MIȘCĂRILE DE PROTEST DIN PERIOADA 2012-2018 (STUDIUL DE CAZ) / 102

- III.1. Considerații teoretice / 102
  - III.1.1. Societate civilă și cetățenie / 102
  - III.1.2. Participare publică / 103
  - III.1.3. Participare protestatară / 108
  - III.1.4. Studiu de caz / 109
  - III.1.5. Criză politică / 111
- III.2. Manifestațiile din anii '90 și mișcările de protest din perioada 2012-2018 / 114
  - III.2.1. Manifestațiile de la începutul anilor '90 / 114
  - III.2.2. Mișcările de protest pro-Raed Arafat din 2012 / 128
  - III.2.3. Demonstrațiile împotriva proiectului minier de la Roșia Montană / 141
  - III.2.4. Amplele mișcări de protest declanșate de incendiul de la clubul Colectiv / 146
  - III.2.5. Mișcările de protest împotriva celebrei OUG 13/2017 / 151
  - III.2.6. „Mitingul Diasporei” / 159
- III.3. Concluzii parțiale / 164

IV. ANALIZĂ COMPARATIVĂ A MIȘCĂRILOR SOCIALE DE PROTEST DIN BULGARIA, ROMÂNIA ȘI UNGARIA (2012-2018) / 167

IV.1. Bulgaria / 169

IV.2. România / 182

IV.3. Ungaria / 195

IV.4. Concluzii parțiale / 202

V. MIȘCĂRILE RECENTE DE PROTEST DIN ROMÂNIA VĂZUTE PRIN LENTILA PERSPECTIVEI CONSTRUCTIVISTE / 233

V.1. Clarificări conceptuale / 233

V.1.1. Mișcare socială / 233

V.1.2. Teoria procesului politic / 235

V.1.3. Perspectiva constructivistă / 237

V.2. Concepte-cheie ale perspectivei constructiviste / 238

V.2.1. Emoțiile / 238

V.2.2. Teoria framing-ului / 243

V.2.3. Identitatea / 248

V.2.4. Cultura / 253

V.3. Scurt istoric al mișcărilor sociale de protest din România (2012-2018) / 256

V.4. Elementele generatoare de mobilizare politică / 258

V.4.1. Emoțiile / 260

V.4.2. Teoria framing-ului / 263

V.4.3. Identitatea / 268

V.4.4. Cultura / 270

V.5. Concluzii parțiale / 270

VI. CONCLUZII / 272

VII. ANEXE / 298

VIII. BIBLIOGRAFIE / 440

Scopul și obiectivele cercetării. Principalele întrebări și ipoteze de lucru

Caracterul complex al relației dintre cultură și puterea politică se regăsește atât în dimensiunea politică a culturii, cât și în impactul important pe care valorile culturale îl au asupra opiniilor, sentimentelor, evaluărilor și comportamentelor politice ale indivizilor, asupra mecanismelor de legitimare a instituțiilor și liderilor politici. În acest sens, sociologia politică a preluat o serie de concepte și abordări din teoria culturii pentru a explica modul în care specificul cultural și mentalitățile existente la nivelul unei societăți influențează instituțiile și sistemul politic ca ansamblu.

Cultura formează setul de valori pe care indivizii le respectă și în funcție de care își ghidează existența, iar sistemul politic se sprijină pe acest set de valori pentru a îndruma acțiunile indivizilor. Unii teoreticieni au considerat cultura un instrument al puterii politice, în timp ce alții au susținut că puterea politică se sprijină pe cultură, aceasta constituind fundația care conferă stabilitate unui sistem politic întrucât multe dintre opțiunile politice ale indivizilor sunt influențate de anumite modele culturale, de valorile interiorizate de cetățeni, de competențele dobândite și de aspirațiile acestora.

Prezenta teză de doctorat urmărește să surprindă *particularitățile culturii politice a tinerilor din România*, care pendulează, la prima vedere, între apatia și dezinteresul manifestate față de datoriile tradiționale pe care le implică un contract social pe termen lung cu statul și, respectiv, apetența pentru revolte punctuale în stradă și preferința pentru o participare de tip neconvențional la viața publică.

Având în vedere că discutăm despre *cultura politică a tinerilor din România participanți la mișcările de protest din perioada 2012-2018*, o primă caracteristică evidentă a acesteia este *nesupunerea civică* înțeleasă ca acțiune colectivă care se opune în mod pașnic deciziilor politice considerate fie a încălca statul de drept, fie a fi contrare intereselor indivizilor. Dezamăgiți de clasa politică în care nu au încredere, tinerii contestă legitimitatea instituțiilor publice asupra cărora simt că nu au întotdeauna pârghii de control și preferă să își rezolve punctual, într-un timp cât mai scurt, problemele cu reprezentanții autorității politice, prin participarea la proteste în stradă. Totodată, ținând cont de flexibilizarea contractului social cu statul, tinerii optează pentru exercitarea dreptul de vot numai atunci când consideră că miza alegerilor este cu adevărat importantă. În caz contrar, aceștia preferă fie să nu se prezinte la vot, fie să opteze pentru „un vot de protest” prin care să aleagă „cel mai mic rău” dintre două sau mai multe variante.

Astfel, putem concludiona că tinerii din România manifestă *atitudini de apatie față de componenta convențională a participării politice*, declarându-și manifest opoziția în raport cu

autoritatea politică și, respectiv, *atitudini asertive față de participarea neconvențională la treburile publice*, cu accent pe nesupunerea civică și implicarea în acțiuni de protest.

Prin „cultură politică” înțelegem modul în care tinerii participanți la protestele în stradă au înțeles și au interiorizat sistemul politic ca ansamblu, precum și maniera în care acesta din urmă s-a reflectat în propriile lor cunoștințe și interpretări, sentimente și trăiri, aprecieri și opinii. *Lucrarea de față își propune așadar să analizeze particularitățile culturii politice a tinerilor – motorul de mobilizare și nucleul participanților la mișcările de protest care au avut loc în România, în perioada 2012-2018.* Prin „tineri” înțelegem categoria socio-demografică a persoanelor cu vârste cuprinse între 18 și 35 de ani, care au participat, cu preponderență, la protestele din perioada 2012-2018.

Am ales să analizăm perioada 2012-2018 întrucât, în acest interval de timp, s-a înregistrat o efervescentă socială similară celei din anii 1990-1992, care s-a manifestat prin predispoziția românilor și, în mod special, a tinerilor educați din marile orașe ale României de a participa la o multitudine de mișcări de protest în stradă îndreptate împotriva reprezentanților puterii.

Prezenta teză de doctorat poate fi privită ca o continuare a lucrării de licență intitulată „Cultura politică postcomunistă română – între mitul unui nou început și mitul eternei reînnoiri cu fața la trecut” prin care am concluzionat, în anul 2008 (momentul finalizării și susținerii lucrării), că tipologia în care poate fi încadrată cultura politică a României postcomuniste rămâne cea parohial-dependentă (conform clasificării realizate de politologii americani Gabriel Almond și Sidney Verba¹), în ciuda schimbărilor formale introduse de autoritatea politică, după 1989, ca urmare a tranziției spre o societate democratică.

Scopul acestei lucrări este acela de a stabili dacă există evoluții în ceea ce privește tipologia culturii politice a tinerilor, categoria care ar trebui să constituie motorul schimbării sociale și o sursă de inspirație pentru cei din jur. Principala întrebare la care încercă să răspundă prezenta teză de doctorat este următoarea: „În ce măsură simpla participare a tinerilor la mișcările de protest ce au avut loc în perioada 2012-2018, în marile orașe din România, constituie un argument suficient de solid pentru a afirma că asistăm la o schimbare la nivelul culturii politice a tinerilor, care se deplasează treptat din tipologia mixtă parohial-dependentă spre cea dependent-participativă?” De aici reiese, totodată, o întrebare secundară la care vom încerca să identificăm un răspuns: „În ce măsură particularitățile culturii politice

---

¹ Gabriel, Almond, Sidney, Verba, *Cultura civică. Atitudini politice și democrație în cinci națiuni*, Editura Du Style, București, 1996, pp. 52-56.

a tinerilor participanți la proteste pot fi aplicate întregii categorii a tinerilor din România din care aceștia fac parte, ținând cont de faptul că acțiunea participativ-protestatară a fost, în general, apanajul tinerilor educați din cele mai dezvoltate orașe, ce erau totodată și importante centre universitare?”

Totodată, prezenta lucrare de doctorat își propune să identifice resorturile din spatele actului de nesupunere civică la care au recurs tinerii din România prin decizia de a se implica activ în mișcările de protest în stradă. În acest sens, a doua întrebare secundară la care ne propunem să răspundem este următoarea: *<În ce măsură perspectiva constructivistă poate constitui o paradigmă validă de interpretare a mișcărilor de protest care au avut loc în România, în perioada 2012-2018? Prin apelul la emoții, elemente de ordin cultural, teoria framing-ului și construirea unei identități distincte, în ce măsură această abordare teoretică poate să ofere o explicație plauzibilă pentru schimbările care au avut loc la nivelul comportamentului politic al tinerilor, mai exact pentru transformarea acestora din spectatori pasivi la viața politică în membri activi ai unei minorități politice „estetice” ce a urmărit reforma din temelii a clasei politice?>*

Pentru o înțelegere comprehensivă a fenomenului care a implicat mișcări de protest în capitală și alte câteva orașe importante din România, în perioada 2012-2018, considerăm oportună realizarea unei analize comparative, atât cu alte manifestații din țara noastră după 1989, cât și cu alte demonstrații care au avut loc, în perioada analizată, în două țări situate în proximitatea geografică a României: Bulgaria și Ungaria, în încercarea de a stabili în ce măsură putem discuta despre un fenomen regional de contestare a modelelor democrației reprezentative și sistemului capitalist monetarist promovate de statele occidentale sau aceste manifestații sunt, mai degrabă, rezultatul evoluțiilor istorice și politice, culturale și economice particulare ale statelor din regiune.

Structura tezei de doctorat

Structura prezentei teze de doctorat include, pe lângă introducere și concluzii, alte patru capitole distincte.

Cel de-al doilea capitol al tezei urmărește să clarifice atât cele două concepte-cheie pe care se sprijină întreg edificiul teoretic al prezentei lucrări: „*cultură politică*” și „*mișcare de protest*”, dar și alți temeni de specialitate care vor fi utilizați în prezentarea principalelor teorii și abordări din domeniul științelor politice, sociologie și psihologie cu privire la obiectul de cercetare, precum: „*cetățenie*”, „*participare politică*”, „*democrație*”, „*libertate*”, „*dreptate*” și „*nesupunere civică*”.

În cel de-al treilea capitol al lucrării ne propunem să realizăm o paralelă între mișcările de protest din anii '90 și, respectiv, cele care au avut loc în perioada 2012-2018, pentru a stabili care ar fi cele mai importante asemănări și deosebiri. Așadar, întrebările la care urmărim să identificăm un răspuns sunt: „Care ar fi principalele puncte de convergență între mișcările de protest propuse pentru a fi analizate?”; „Dar cele mai importante diferențe?”; „În ce măsură putem trage concluzia că protestele în stradă care au debutat în anul 2012 sunt o continuare firească a manifestațiilor studenților idealiști din anul 1990?”

Dacă cel de-al treilea capitol urmărește să realizeze o analiză comparativă între mișcările de protest care au avut loc în perioada 2012-2018 și, respectiv, cele din anii '90, în cel de-al patrulea capitol extindem demersul teoretic în afara granițelor țării noastre. Mai exact, în acest capitol ne propunem să analizăm mișcările de protest care au avut loc în România, Bulgaria și Ungaria, în perioada 2012-2018, pentru a stabili *în ce măsură putem discuta despre un fenomen regional de contestare a modelelor democrației reprezentative și sistemului capitalist monetarist promovate de statele occidentale sau aceste manifestații sunt, mai degrabă, rezultatul evoluțiilor istorice și politice, culturale și economice particulare ale statelor din regiune.*

Cel de-al cincilea capitol al tezei de doctorat urmărește să răspundă la întrebarea: „În ce măsură perspectiva constructivistă, prin apelul la emoții, elemente de ordin cultural, teoria framing-ului și construirea unei identități distincte, poate constitui o paradigmă validă de interpretare a mișcărilor de protest care au avut loc în România, în perioada 2012-2018, oferind cel puțin o explicație plauzibilă pentru decizia tinerilor de a participa într-un mod neconvențional la viața politică prin nesupunere civică?”

Metodologie. Principalele metode, tehnici și instrumente de cercetare

În primă fază, am considerat oportună realizarea unei cercetări calitative pentru a stabili în ce măsură putem discuta despre evoluții în ceea ce privește tipologia culturii politice a tinerilor. Mai exact, cu ajutorul metodelor și tehnicilor de cercetare calitative, ne propunem să stabilim în ce măsură cultura politică a tinerilor participanți la mișcările de protest din perioada 2012-2018 se deplasează treptat din tipologia mixtă parohial-dependentă spre cea dependent-participativă. Totodată, cercetarea calitativă urmărește să analizeze dacă particularitățile culturii politice a tinerilor participanți la proteste pot fi aplicate întregii categorii a tinerilor din România. Deși pe parcursul lucrării am utilizat și tehnici de cercetare cantitative, care au vizat, în principal, sondaje de opinie realizate de cele mai importante institute de sondare a opiniei

publice din România pentru perioada analizată: 2012-2018, paradigma de cercetare rămâne una preponderent calitativă.

Prezenta teză de doctorat a utilizat ca principală metodă de cercetare ancheta sociologică, care a combinat interviul ca tehnică interogativă pentru culegerea informațiilor cu studiul lucrărilor de specialitate dedicate temei de cercetare.

Menționăm faptul că am optat pentru o tehnică de cercetare calitativă: interviul, în detrimentul chestionarului, cea mai cunoscută și mai practică tehnică de cercetare cantitativă, din cauza limitărilor pe care aceasta din urmă le implică, printre care amintim: dificultatea în alegerea unui eșantion reprezentativ, rigiditatea variantelor de răspuns la întrebări, ce rezultă în urma standardizării răspunsurilor, fapt care face mai dificilă o analiză în profunzime a temei studiate: cultura politică a tinerilor din România participanți la mișcările de protest din perioada 2012-2018 - o temă cu un anumit grad intrinsec de complexitate, riscul ca persoanele intervievate să fie nesincere, superficiale sau să opteze pentru anumite variante considerate a fi dezirabile, preferate de opinia publică în comparație cu altele, posibilitatea respondenților de a eluda răspunsul la anumite întrebări considerate a fi neclare, fie incomode, absența comportamentului nonverbal (ezitarea, expresia feței, etc.) care să ofere indicii importante cu privire la ce gândește și ce simte persoana intervievată referitor la o anumită întrebare. Totodată, considerăm interviul o tehnică de cercetare care, departe de a fi una perfectă, prin natura deschisă a răspunsurilor și complexitatea întrebărilor, are șansele de a analiza mult mai profund opiniile respondenților cu privire la particularitățile culturii politice a tinerilor protestatari din România.

Pentru a asigura un grad cât mai ridicat de comparabilitate a informațiilor colectate, am apelat la unsprezece interviuri structurate, individuale, care au constat în administrarea a cincisprezece întrebări standardizate, pregătite în prealabil tuturor respondenților. Astfel, am încercat să păstrăm atât aceeași formulare și ordine a întrebărilor, cât și aceeași tonalitate a vocii în momentul în care acestea au fost adresate respondenților pentru a elimina orice risc de a influența răspunsurile persoanelor intervievate.

Deși faptul că am administrat același set de cincisprezece întrebări tuturor persoanelor intervievate ne-ar putea duce cu gândul la o cercetare cantitativă, menționăm faptul că toate întrebările au fost deschise, respondenții bucurându-se de libertate totală în ceea ce privește răspunsurile oferite în cadrul unei conversații formale, față în față, cu excepția cazurilor în care agenda de lucru/programul încărcat al persoanelor intervievate nu a permis acest lucru și al situațiilor în care respondenții aveau domiciliul într-un alt oraș, iar activitatea profesională/academică desfășurată a făcut imposibilă deplasarea la București. În acest sens,

nu a existat o limită minimă și, respectiv, maximă de timp alocată fiecărui interviu în parte, aceasta variind de la 50-60 de minute la 2-3 ore, în funcție de timpul, disponibilitatea și deschiderea spre dialog a persoanelor intervievate. Totodată, am alocat o lună de zile activității de pregătire a interviurilor (stabilirea obiectivelor urmărite și a principalelor întrebări, identificarea și abordarea persoanelor intervievate, obținerea permisiunii de a adresa întrebări respondenților, organizarea interviurilor), trei luni de zile realizării interviurilor propriu-zise și, respectiv, două luni de zile transcrierii interviurilor, analizării și valorificării informațiilor colectate.

Prin intermediul interviurilor structurate ne-am propus să explorăm în profunzime particularitățile culturii politice a tinerilor din România participanți la mișcările de protest din perioada 2012-2018. În acest sens, am încercat să cunoaștem și să înțelegem mișcările recente de protest cât mai obiectiv posibil, din multiple perspective care aparțin unor actori sociali diverși. Astfel, am considerat oportună interviuarea atât a unor renumiți sociologi (Prof. Univ. Dr. Vasile Dîncu, Conf. Univ. Dr. Alfred Bulai, Cristina Andreea Șerban-Iacob), cunoscuți politologi (Conf. Univ. Dr. Cristian Pîrvulescu, Lect. Univ. Dr. Daniel Buti, Lect. Univ. Dr. Claudiu Crăciun, Prof. Univ. Dr. Sabin Drăgulin), activiști și lideri informali ai mișcărilor de protest din perioada 2012-2018 (Lect. Univ. Dr. Claudiu Crăciun, fostul deputat USR și activistul de mediu Mihai Goțiu), activiști și lideri informali ai mișcărilor de protest îndreptate împotriva restricțiilor introduse ca urmare a pandemiei de Covid-19 care s-au manifestat, cu preponderență, începând cu anul 2021 (deputatul și activistul George Simion), cât și a doi reprezentanți ai Ministerului Afacerilor Interne, având în vedere atribuțiile de serviciu ale acestora ce vizează menținerea, asigurarea și restabilirea ordinii pe toată durata desfășurării adunărilor publice de tipul mitingurilor și a demonstrațiilor, dar și identificarea, prevenirea și contracararea eventualelor amenințări la adresa securității naționale și/sau care pot conduce la tulburarea gravă a ordinii publice. Pentru a asigura un climat de încredere, care să încurajeze exprimarea liberă și sinceră a propriilor opinii, cu excepția acelor ce vizează expunerea publică a convingerilor politice - fapt care le este interzis conform articolului 29, litera a) din Legea nr. 80/1995 privind Statutul cadrelor militare, am păstrat anonimatul persoanelor intervievate din cadrul Ministerului Afacerilor Interne.

Principalul obiectiv urmărit prin aplicarea celor unsprezece interviuri structurate a fost acela de a stabili în ce măsură ipoteza de cercetare, care încadrează cultura politică a tinerilor români participanți la mișcările de protest din perioada 2012-2018 în tipologia mixtă dependent-participativă, este confirmată sau infirmată, parțial sau total.

În plus, interviurile au urmărit să surprindă cât mai multe aspecte referitoare atât la cunoștințele și principalele surse de informare, sentimentele și evaluările tinerilor din România cu privire la sistemul politic ca ansamblu, cât și la motivațiile reale din spatele deciziei acestora de a se implica în mișcări de protest îndreptate împotriva establishmentului politic. În acest sens, una dintre întrebările aferente interviului a analizat în ce măsură decizia tinerilor din România de a adopta o participare de tip neconvențional la viața politică prin nesupunere civică a fost rezultatul propriilor convingeri sau, mai degrabă, al manipulării la care a fost expusă această categorie socială prin intermediul rețelelor online de socializare. Totodată, o altă întrebare a vizat interviuarea respondenților cu privire la propriile opinii referitoare la principalele mijloace utilizate de către liderii informali ai manifestațiilor în stradă pentru mobilizarea tinerilor din România la mișcările recente de protest.

Un alt obiectiv care s-a dorit a fi atins prin administrarea interviurilor a fost realizarea unei tipologii a tinerilor participanți la mișcările de protest din perioada 2012-2018 în ceea ce privește mediul de proveniență, nivelul studiilor, principalele motivații și scopuri ce s-au dorit a fi atinse, etc.

Urmând structura tezei de doctorat, interviul a inclus și trei întrebări specializate din domeniul științelor politice, cu un grad ridicat de dificultate pentru respondenții neavizați, însă am considerat că nivelul înalt de pregătire academică și experiența profesională vastă a persoanelor intervievate vor asigura o rată de răspuns apropiată de 100% la aceste întrebări. Prima întrebare a investigat opiniile respondenților cu privire la principalele puncte de convergență și diferențe între manifestațiile din anii '90 și mișcările de protest din perioada 2012-2018 pentru a stabili în ce măsură putem discuta despre o continuare firească a demonstrațiilor care au debutat în 1990. Cea de-a doua întrebare specializată și-a propus să surprindă punctul de vedere exprimat de persoanele intervievate cu privire la mișcările de protest care au avut loc în România, Bulgaria și Ungaria, în perioada 2012-2018, în încercarea de a stabili în ce măsură acestea ar trebui interpretate ca fiind parte a unui fenomen regional de contestare a modelelor democrației reprezentative și sistemului capitalist monetarist promovate de statele occidentale sau ca fiind, mai degrabă, rezultatul evoluțiilor istorice și politice, culturale și economice particulare ale statelor din regiune. Cea de-a treia întrebare cu un grad ridicat de dificultate a urmărit să analizeze în ce măsură persoanele intervievate sunt de părere că, prin apelul la emoții, elemente de ordin cultural, teoria framing-ului și construirea unei identități distincte, perspectiva constructivistă poate constitui o paradigmă validă de interpretare a mișcărilor de protest din perioada 2012-2018.

De asemenea, interviurile structurate au investigat opiniile respondenților cu privire la două narrative promovate intens de anumite posturi naționale de televiziune referitoare la interesele ostile ale anumitor miliardari străini și intenția vădită a acestora de a orchestra o lovitură de stat prin organizarea din umbră și finanțarea mișcărilor de protest din perioada 2012-2018, inclusiv prin plăți directe făcute către protestatari. În acest sens, am considerat oportune punctele de vedere avizate exprimate de cei doi reprezentanți ai Ministerului Afacerilor Interne, a căror identitate rămâne sub protecția anonimatului, pentru a stabili în ce măsură mișcările de protest din perioada analizată au constituit o amenințare reală la adresa securității naționale.

Mai mult, cele unsprezece interviuri au implicat atât o componentă anticipativă, cât și una practică. Prin intermediul componentei anticipative ne-am propus să realizăm o serie de predicții cu privire la evoluția fenomenului protestatar în România și identificarea principalelor contexte sociale, provocări de natură economică și/sau evenimente politice majore ce ar putea genera ample mișcări de protest în stradă, similare celor din perioada analizată. Componenta practică a urmărit să analizeze soluțiile identificate de persoanele intervievate pentru încurajarea participării convenționale a tinerilor din România la viața politică.

În ceea ce privește instrumentele de cercetare, am utilizat, în principal, lista de întrebări care au fost administrate în aceeași formă, ordine și manieră tuturor respondenților, un reportofon digital pentru înregistrarea audio a răspunsurilor persoanelor intervievate, un program specializat pentru redarea fișierelor audio înregistrate și un laptop/calculator pentru transcrierea acestora sub formă de text. În câteva cazuri excepționale, interviurile au fost aplicate atât prin intermediul platformelor de videoconferințe de tipul Zoom sau Google Meet, în cazul persoanelor intervievate care aveau domiciliul și își desfășurau activitatea academică/profesională în afara capitalei, cât și telefonic.

O altă metodă de cercetare pe care am utilizat-o în cadrul prezentei tezei de doctorat a fost *metoda comparativă*. În acest caz, metoda comparativă s-a tradus printr-un proces de examinare simultană sau succesivă a mai multor viziuni politice asupra unor concepte teoretice de bază care se circumscriu temei de cercetare, pentru a stabili care sunt principalele asemănări și deosebiri între acestea. În primă instanță, am recurs la metoda comparativă în capitolul dedicat clarificărilor conceptelor-cheie ale lucrării, această metodă de cercetare aducând o contribuție importantă la stabilirea similitudinilor și diferențelor între principalele teorii și abordări care există în literatura de specialitate națională și internațională pe problematici ce vizează dreptatea și democrația.

Pentru început, am utilizat *metoda comparativă* pentru a prezenta perspectivele radical opuse ale lui Platon și Karl Popper cu privire la conceptul de „democrație”. Potrivit lui Platon, democrația reprezintă cea mai rea dintre formele de guvernământ care implică domnia legii, fiind sinonimă cu anarhia, întrucât există riscul ca puterea să ajungă în mâinile unor *indivizi incompetenți*, aflați sub influența propriilor pasiuni și interese egoiste, în contrast cu *paznicii cetății*. Aceștia din urmă sunt caracterizați prin rațiune și înțelepciune - înțeleg că un nivel superior de cunoaștere rezultă în urma unei educații de lungă durată - fapt ce le permite să își controleze afectele și voința și astfel să acționeze pentru a asigura fericirea tuturor membrilor societății. Dacă pentru Platon democrația reprezintă tirania efemeră a poporului, într-o societate în care fiecare este liber să facă ce dorește, fără limite și restricții, pentru Karl Popper democrația reprezintă forma de organizare politică opusă dictaturii, în care cetățenii își exercită controlul asupra guvernărilor prin adoptarea unei Constituții și introducerea separației puterilor în stat, principiu care limitează astfel puterea de care se bucură decidenții politici.

Totodată, am recurs la *metoda comparativă* pentru a prezenta principalele asemănări și deosebiri între viziunile filosofilor americani John Rawls, Robert Nozick, Ronald Dworkin, Richard Rorty, Michael Sandel, Alasdair MacIntyre, Michael Walzer, C. Gilligan, Susan Moller Okin pe problematica „dreptății”. Atât John Rawls, cât și Robert Nozick sunt de acord atunci când susțin că utilitarismul a eșuat din cauza tendinței de omogenizare a întregii societăți și a necesității de a trata indivizii ca mijloace în vederea maximizării fericirii generale. Diferențele de viziune rezultă din modul în care Rawls și Nozick construiesc societatea și din maniera în care sunt distribuite bunurile la nivelul societății. În ciuda numeroaselor critici care au fost formulate la adresa teoriei „dreptății ca echitate”, printre acestea amintind: obiecțiile libertariene care îi aparțin lui Robert Nozick, autorul teoriei „dreptății distributive ca îndreptățire”, cele liberale invocate de Ronald Dworkin și Richard Rorty, criticile comunitariene susținute de Michael Sandel, Alasdair MacIntyre și Michael Walzer și cele feministe promovate de C. Gilligan și Susan Moller Okin, aducem în atenție perspectiva lui John Rawls asupra dreptății care contribuie la aprofundarea temei de cercetare. Potrivit filosofului american, dreptatea ar trebui să constituie cea mai importantă calitate a instituțiilor sociale, iar absența acesteia justifică ceea ce Rawls numește „nesupunere civică”.

În continuare, am aplicat *metoda comparativă* în cel de-al treilea capitol al tezei, care vizează paralela între manifestațiile din anii '90 și mișcările de protest care au avut loc în perioada 2012-2018. Demersul nostru a avut la bază inițiativa sociologului Cătălin Augustin Stoica, care a surprins o serie de asemănări și deosebiri între mișcările de protest din 2012 și cele din anii '90, în capitolul intitulat sugestiv „Fațetele multiple ale nemulțumirii populare: o

schiță sociologică a protestelor în Piața Universității din ianuarie 2012”, parte a volumului *Iarna vrajbei noastre: Protestele din România, ianuarie-februarie 2012*, coordonat împreună cu antropologul Vintilă Mihăilescu.

Printre *cele mai importante asemănări între mișcările de protest din 2012 și cele din anii '90* consemnate atât de Cătălin Augustin Stoica, cât și de alți sociologi, precum Mircea Kivu și Dorel Abraham, amintim²:

- existența anumitor gesturi și acțiuni ale reprezentanților puterii/autorității politice care au încălcat „un prag simbolic de suportabilitate și decență”;
- locul de desfășurare al evenimentelor: Piața Universității;
- acuzațiile autorităților la adresa protestatarilor prin care aceștia din urmă „îngrădesc dreptul cetățenilor (cu autoturisme) de a se deplasa” fără restricții în Piața Universității, Piața Victoriei și alte zone adiacente unde au avut loc marșuri ale manifestanților;
- criticile întemeiate ale protestatarilor la adresa TVR și a altor posturi private de televiziune care au ales fie „să ignore” cu desăvârșire debutul protestelor în stradă, fie „să le prezinte într-o manieră tendențioasă”;
- identificarea unor „personaje dubioase” în rândul manifestanților: „legionari” în 1990, „ultrași” după 2012 și „acuzarea opoziției de iresponsabilitate, destabilizare politică și ignorarea interesului național”;
- deficitul de democrație care a stat la baza deciziei cetățenilor de a se implica în proteste;
- lansarea unor „etichete denigratoare” de către reprezentanții puterii la adresa protestatarilor, al căror efect negativ a fost „neutralizat” în mod creativ de către manifestanți prin „asumare explicită”: „golani” în 1990, „viermi”, „mahala”, „ciumpalaci”, „sorosisti” după 2012;
- una dintre principalele teme ale discursului protestatar care a vizat „demisiile” unor lideri situați în vârful ierarhiei politice: Ion Iliescu în 1990, Emil Boc și Traian Băsescu în 2012, Victor Ponta în 2015, Florin Iordache și Sorin Grindeanu în 2017, Viorica Dăncilă și Liviu Dragnea în 2018.

Am completat această listă de asemănări cu *alte exemple*, printre care menționăm:

- caracterul general pașnic al protestelor;

---

² Cătălin Augustin, Stoica, „Fațetele multiple ale nemulțumirii populare: o schiță sociologică a protestelor în Piața Universității din ianuarie 2012”, *op. cit.*, pp. 56-57.

- sentimentul larg împărtășit, în rândul manifestațiilor, de dispariție a controlului social prin neintervenția forțelor de ordine în timpul demonstrațiilor.

Cele mai relevante diferențe menționate de sociologul Cătălin Augustin Stoica au făcut referire la³:

- „climatul general de opinie”;
- specificul sistemului mediatic și modul în care mass-media din România a ales să se raporteze la mișcările de protest în stradă;
- prezența liderilor informali și poziționarea protestatarilor în raport cu partidele politice și organizațiile neguvernamentale;
- tipologia participanților la proteste.

Am completat această listă cu *alte elemente importante*, printre care amintim:

- contextul social, politic și economic complet diferit;
- locul de desfășurare al protestelor: Piața Universității versus Piața Victoriei;
- motivațiile demonstrațiilor;
- durata manifestațiilor;
- rezultatele concrete ale mișcărilor de protest.

Pe lângă faptul că *am completat lista de asemănări și deosebiri* cu alte elemente relevante, am inclus și perspectivele politologilor Alexandru Radu și Daniel Buti, istoricului Mihnea Berindei, jurnalistei Ariadna Combes, analistei politice Diana Mărgărit, autoarei Domnița Ștefănescu, antropologului Vintilă Mihăilescu și sociologilor Anne Planche, Alfred Bulai, Dan Jurcan și Vasile Dîncu pe aspectele supuse analizei, pe care am extins-o la toate mișcările de protest care au avut loc în România, în perioada 2012-2018.

Cel de-al patrulea capitol al tezei de doctorat a extins *analiza comparativă* în afara granițelor țării, având ca obiect de studiu mișcările de protest care au avut loc în România, Bulgaria și Ungaria, în perioada 2012-2018, cu scopul de a stabili în ce măsură putem discuta despre un fenomen regional de contestare a modelelor democrației reprezentative și sistemului capitalist monetarist promovate de statele occidentale sau aceste manifestații ar trebui privite, mai degrabă, ca evenimente sociale distincte, rezultate în urma evoluțiilor istorice și politice, culturale și economice particulare ale statelor din regiune.

O a treia metodă de cercetare utilizată în cadrul prezentei lucrări a fost *metoda istorică*. Această metodă și-a dovedit eficiența în prezentarea manierei în care a evoluat conceptul de „libertate” în cadrul principalelor abordări și teorii din literatura de specialitate, de la

---

³ *Ibidem*, pp. 57-60.

protoliberalismul lui Thomas Hobbes, trecând prin liberalismul clasic al lui John Locke, și până la utilitarismul lui John Stuart Mill. Totodată, am apelat la metoda istorică pentru a expune firul cronologic al evenimentelor care au avut loc în cadrul mișcărilor de protest din România și alte două state vecine: Bulgaria și Ungaria, în perioada analizată.

Elemente de noutate

Ce elemente de noutate aduce prezenta teză de doctorat în literatura de specialitate? Dacă tematica „culturii politice” s-a aflat în sfera de interes atât a politologilor Gabriel Almond, Sidney Verba, Alina Mungiu-Pippidi, Dan Sultănescu, Bogdan Teodorescu, cât și a sociologilor Herbert Marcuse, Paul-Henry Chombart de Lauwe, Elena Nedelcu, Gheorghe Fulga, tema de cercetare care vizează „mișcările de protest” este una relativ recentă, fiind mai puțin abordată în literatura de specialitate internațională și națională.

Dincolo de noutatea subiectului de cercetare care rezultă din însuși caracterul lui particular: cultura politică a tinerilor din România participanți la mișcările de protest din perioada 2012-2018, teza de doctorat propune o manieră inedită de explicare a schimbărilor care au avut loc la nivelul comportamentului tinerilor prin renunțarea relativ bruscă la apatie și implicarea activă în manifestații îndreptate împotriva establishmentului politic. Astfel, dacă alte lucrări de specialitate publicate recent pe aceeași temă fac apel atât la modelul procesului politic și oportunitățile acțiunii colective, cât și la teoria mobilizării resurselor pentru a explica participarea indivizilor la manifestații publice, prezenta teză de doctorat își propune să analizeze în ce măsură perspectiva constructivistă, prin apelul la emoții, elemente de ordin cultural, teoria framing-ului și construirea unei identități distincte, poate constitui o paradigmă validă de interpretare a mișcărilor recente de protest din România.

Totodată, lucrarea de față își propune să continue și să dezvolte demersul început de sociologul Cătălin Augustin Stoica, care menționa o serie de asemănări și deosebiri între mișcările de protest din 2012 și cele din anii '90, în capitolul intitulat sugestiv „Fațetele multiple ale nemulțumirii populare: o schiță sociologică a protestelor în Piața Universității din ianuarie 2012”, parte a volumului *Iarna vrajbei noastre: Protestele din România, ianuarie-februarie 2012*, coordonat împreună cu antropologul Vintilă Mihăilescu.

Un alt demers pe care prezenta teză de doctorat își propune să îl ducă mai departe este acela care îi aparține lui Vintilă Mihăilescu. Antropologul surprinde, într-un album fotografic dedicat protestelor în stradă organizate împotriva celebrei OUG 13/2017, câteva dintre elementele prin care se diferențiază cele două spații de contestare a autorității politice: Piața Universității din 1990 și Piața Victoriei din 2017.

Din dorința de a continua demersurile sociologului Cătălin Augustin Stoica și antropologului Vintilă Mihăilescu, vom dedica un capitol distinct din prezenta lucrare pentru a analiza pe larg care sunt principalele puncte de convergență și cele mai importante diferențe între mișcările de protest care au avut loc în perioada 2012-2018 și, respectiv, cele din anii '90 și a stabili în ce măsură putem trage concluzia că protestele în stradă care debutează în 2012 sunt o continuare firească a manifestațiilor studenților idealști din anul 1990. Astfel, dacă alte lucrări de specialitate publicate recent pe aceeași temă de cercetare surprind exclusiv o serie de asemănări și deosebiri între manifestațiile din anii '90 și mișcările de protest din 2012, lucrarea de față extinde intervalul de timp analizat până în anul 2018, fapt ce corespunde perioadei de efervescentă socială care începe cu protestele pro-Raed Arafat din 2012 și se încheie cu „Mitingul Diasporei” din 10 august 2018.

Un alt element de noutate pe care îl aduce prezenta teză de doctorat este încercarea de a stabili, pe parcursul unui alt capitol, în ce măsură putem discuta despre un fenomen regional de contestare a modelelor democrației reprezentative și sistemului capitalist monetarist promovate de statele occidentale în cazul mișcărilor de protest care au avut loc în România, Bulgaria și Ungaria, în perioada 2012-2018 sau aceste manifestații sunt, mai degrabă, rezultatul evoluțiilor istorice și politice, culturale și economice particulare ale statelor din regiune. În acest sens, ne propunem să analizăm principalele asemănări și deosebiri între mișcările de protest care au avut loc în cele trei țări vecine, în perioada analizată. Pe lângă vecinătatea geografică și parcursul istoric comun prin apartenența la fostul bloc comunist până în 1989, România, Bulgaria și Ungaria au experimentat o tranziție dificilă de la comunism la democrație și, respectiv, de la un sistem economic centralizat la economia de piață după 1990. Totodată, cele trei țări se confruntă cu probleme interne similare și împărtășesc interese geopolitice convergente în regiune, având un parcurs asemănător în NATO și UE.

Dacă alte lucrări de specialitate publicate recent pe aceeași temă de cercetare realizează o comparație între mișcarea de protest pro-Raed Arafat din 2012 și mișcarea „Occupy Wall Street” – protestul anticapitalist al tinerilor americani, care a debutat la New York, în Parcul Zuccotti, protestul antiausteritate al tinerilor spanioli „Los Indignados” și, respectiv, „Primăvara Arabă” – o serie de proteste ce au fost îndreptate împotriva regimurilor autoritare sau totalitare din mai multe țări din Orientul Mijlociu și Africa de Nord, începând cu sfârșitul anului 2010, prezenta teză de doctorat se concentrează pe analizarea principalelor asemănări și deosebiri între mișcări de protest care au avut loc în proximitatea geografică a României, în țări ce împărtășesc o serie de similitudini din punct de vedere istoric, politic, economic, social, fără a neglija, în cadrul analizei, aspectele care țin de preluarea unor sub-teme de protest inspirate

de noile mișcări sociale (opozitia față de exploatarea resurselor naturale din mediile protejate, opozitia față de ACTA) și, respectiv, a unor acțiuni, teme și lozinci din repertoriul unor mișcări de tipul Occupy Wall Street.

Nu în ultimul rând, demersul nostru teoretic capătă valențe practice prin intermediul interviurilor cu renumiți sociologi, cunoscuți politologi, activiști și lideri informali atât ai mișcărilor de protest din perioada 2012-2018, cât și ai manifestațiilor îndreptate împotriva restricțiilor introduse ca urmare a pandemiei de Covid-19 care s-au manifestat, cu preponderență, începând cu anul 2021 și, respectiv, reprezentanți ai Ministerului Afacerilor Interne.

Chiar dacă și alte lucrări de specialitate publicate recent pe aceeași temă de cercetare au recurs la interviuri ca tehnică de cercetare calitativă, acestea au fost fie nestructurate, fie semi-structurate, fiind aplicate exclusiv participanților la proteste, fie în timpul desfășurării acestora, fie ulterior. Pentru a asigura un grad cât mai ridicat de comparabilitate a informațiilor colectate, în cadrul cercetării aferente prezentei teze de doctorat am aplicat unsprezece interviuri structurate, individuale, care au inclus cincisprezece întrebări standardizate, pregătite în prealabil tuturor respondenților. Astfel, am urmărit să administrăm întrebările în aceeași formă, ordine și tonalitate a vocii pentru a elimina orice risc de a influența răspunsurile persoanelor intervievate. Caracterul deschis al întrebărilor și libertatea totală de care s-au bucurat respondenții în formularea răspunsurilor au condus la realizarea unor interviuri extrem de complexe, unele dintre acestea atingând durata de aproximativ trei ore. Deși calitatea înregistrării interviurilor cu ajutorul reportofonului digital a fost foarte bună și nu a implicat nicio problemă de sunet sau zgomot de fond, am alocat interviurilor cu Conf. Univ. Dr. Cristian Pîrvulescu, cu Conf. Univ. Dr. Alfred Bulai și, respectiv, cu fostul deputat USR și activistul de mediu Mihai Goțiu, a căror durată a depășit două ore și jumătate, 1-2 zile pentru transcrierea cât mai acurată a diverselor aspecte semnalate de persoanele intervievate.

Având în vedere complexitatea intrinsecă a temei de cercetare care vizează cultura politică a tinerilor din România participanți la mișcărilor de protest din perioada 2012-2018, am considerat oportună cunoașterea și înțelegerea mișcărilor recente de protest cât mai obiectiv posibil, din multiple perspective care aparțin unor actori sociali diverși și nu exclusiv din punctul de vedere al participanților la protestele ce fac obiectul analizei. Așa se explică decizia de a invita la interviu și renumiți sociologi, cunoscuți politologi, activiști și lideri informali ai mișcărilor de protest îndreptate împotriva restricțiilor introduse ca urmare a pandemiei de Covid-19 care s-au manifestat, cu preponderență, începând cu anul 2021 și, respectiv, reprezentanți ai Ministerului Afacerilor Interne.